

— v zadnji, četrti skupini (str. 376—409) pa je 21 dokumentov, nastalih ob obletnicah umora Djure Djakovića med leti 1930—1949, ki govorijo o njem kot partijskem delavcu.

Nato je dodan obsežen in podroben kritični aparat (str. 314—474), ki vsebuje 350 opomb. Opombam sledi (str. 477—565) izčrpna kronologija, ki obsega vse podatke o življenju in delovanju Djure Djakovića od rojstva leta 1885 do smrti leta 1929, pa tudi vse pomembnejše dogodke, povezane z Djuro Djakovičem do leta 1959. V knjigi so še register osebnih imen (str. 569—576), geografskih nazivov (str. 577—579), okrajšave (str. 580—581) in seznam slikovnega gradiva (str. 582—583) ter podrobno kazalo.

Dr. Ubavka Vujošević je opravila izredno težavno, zahtevno in obsežno delo, ki bo vsekakor služilo svojemu namenu — kasnejši monografski obdelavi življenja in dela Djure Djakovića.

Lilijana Trampuž, Jure Perovšek

Holtmann, Everhard: Zwischen Unterdrückung und Befriedung: sozialistische Arbeiterbewegung und autoritäres Regime in Österreich 1933—1938. Wien, 1978. Zbirka Studien und Quellen zur österreichischen Zeitgeschichte I, 328 str.

Knjiga E. Holtmanna predstavlja eno temeljnih del avstrijskega zgodovinopisja za čas stanovskega režima v tridesetih letih. Z njo skuša avtor ne le opredeliti tedanji režim, ki ga zlasti levičarski pisci označujejo za klerofašistični, ampak tudi razpravlja o tedanjih strukturalnih problemih in politični polarizaciji avstrijske družbe, govori o delavskem gibanju, o represivnih nastopih režima do delavskega gibanja, o protiukrepah avstrijskega delavskega razreda ter končno o vprašanju odnosa med režimom in delavskim gibanjem v zadnjem obdobju Schuschniggovega režima, se pravi v času končne agonije prve avstrijske republike.

Ko avtor razpravlja o nakazani problematiki, opozarja na vrsto pojavnih oblik tako nastopajoče diktature kot tudi o političnih in siceršnjih silah avstrijske družbe. Za primer: ko govori o takoimenovanem "prehodnem obdobju" v letih 1933/34, ki je z razbitjem sicer ilegalnega Schutzbunda (oboroženih oddelkov socialnodemokratske stranke) februarja 1934 vodilo v odprto diktaturo opozarja, da je bil fašistoidni Heimwehr tja v leto 1936 sicer gonilna, vendar istočasno ne odločilna sila Dolfuss-Schuschniggovega režima, kajti tedaj je v "vladni zvezi" prevladovala klerikalno-konservativna večina, ki je vse do marca dajala ton avstrijski notranji politiki. Ali n.pr. opozorilo na gospodarske dejavnike, ki so vplivali na naraščajočo moč nacizma; tako je na primer "gospodarsko-politična sposobnost" Hitlerjeve vlade prispevala k "izginjanju" ideoloških zadržkov pri tistih avstrijskih podjetnikih, ki bi mu bili drugače nasprotni. Avtor tudi opozarja, da so predstavljale jedro avstrijske NSDAP "narodnjaške" organizacije kot Deutscher Schulverein Südmark, telovadne zveze (Turnvereini) ter veteranski krožki.

Posebno mesto ima v knjigi prikaz pravne ureditve klerofašistične države, mestoma tudi njena ureditev v primeri s tistimi v tretjem rajhu (kot kaže Holtmannova knjiga, sta imela oba režima v končni fazi na pravno-sodnem področju celo nekatere skupne točke). Posebno mesto namenja knjiga odnosu (tudi pravnemu) režima do delavskega gibanja. Tu je ob drugem podan prikaz vrste procesov, naperjenih proti delavstvu in njegovim voditeljem (posebej naj opozorimo na procese, ki so sledili bojem februarja 1934).

Vzporedno s tem razpravlja avtor o delovanju obeh strank avstrijskega delavskega razreda, o socialnodemokratski stranki (oziroma o stranki revolucionarnih socialistov) ter

o komunistični stranki Avstrije in o njenih medsebojnih stikih tako na strankarski ravni kot v okviru takoimenovanih ilegalnih svobodnih sindikatov. Omembe vredna je dalje Holtmannova ugotovitev, da je socialnodemokratska stranka med marcem 1933 in sredo januarja 1934 izgubila približno tretjino članstva, proces, ki se je v prihodnje še nadaljeval. Ugotavlja tudi, da je že od pomladi 1932 prehajal del strankinega članstva v KPA, del pa je zašel tudi v stranko avstrijskih nacistov (NSDAP). Dalje izvemo, da je imelo desno krilo socialnih demokratov močno zasloambo na Koroškem, Tirolskem, Salzburškem in v Vorarlbergu.

Avtor dalje govori o poskusih režima, da bi razbil marksistično delavsko opozicijo. Ob tem je treba poudariti, da je k določenim slabostim na delavski strani vodilo tudi nesoglasje obeh delavskih strank do nekaterih življenjskih vprašanj avstrijske družbe (socialni demokrati so na primer zavračali misel o ustanovitvi protifašistične ljudske fronte). Po drugi strani je vendarle prihajalo do sporadičnih stikov z ilegalnimi revolucionarnimi socialisti, da bi si med delavskim razredom zagotovil vsaj določeno podporo pred naraščajočo nacistično nevarnostjo. Značilno je, da ob stikih režim ni niti pomislil na to, da bi dajal ilegalni delavski stranki (oziroma svobodnim sindikatom) vsaj določene politične koncesije; posledica je bilo dejstvo, da pogovori ne tedaj ne kasneje niso imeli otipljivejših posledic. Holtmann ugotavlja, da je bil protimarksizem slej ko prej ena stalnic avstrijskega stanovskega režima. Ne glede na to sta si obe prepovedani delavski stranki uspeli vendarle ustvariti določene opozicije, saj sta se ilegalno dokaj močno vsidrali v režimske sindikate. Iz knjige je tudi razbrati, da je na vladini strani v letih 1935/36 nasprotovala približevanju Avstrije nacistični Nemčiji sociološko večplastna in ideološko heterogena družčina, sestavljena iz agrarno veleposestniškega plemstva, meščanskega in kmečkega konservativnega kroga nekdanje krščansko socialne stranke ter katoliškega krila avstrijskega sindikalnega gibanja.

Kot je znano, je prišlo v dneh pred anšlusom do vnovičnih stikov režima s predstavniki ilegalnih socialnih demokratov v želji, da bi ga ti podprli proti Hitlerju. Značilno je, da tudi v zaključni fazi agonije prve avstrijske republike ni prišlo do milejšega nastopanja policijskih oblasti do ilegalnega delavskega gibanja. Posledica je bilo dejstvo, da se je rjavi režim po prevzemu oblasti mogel takoj v polnosti poslužiti sadov dotedanje "protiboljševiške" usmerjenosti avstrijskih varnostnih organov. Holtmann ob tem opozarja, da so bile že pred 13. marcem, dnevom anšlusa, pripravljene protidelavske "proskribcijske liste".

Ko avtor v zaključnem delu knjige razpravlja o značaju Dolfuss-Schuschniggovega režima, pravi, da je ta režim z odpravo parlamentarizma, s prepovedjo delovanja KPA ter z "odpravo delavskega gibanja (mišljena je prepoved delovanja KPA in socialnodemokratske stranke), s pokopom pravne države, policijskim pritiskom ter nadzornim aparatom že prešel pol poti v smeri fašizma. Po tej analizi za Dolfussa in Schuschnigga vrnitev k demokraciji ni bila z izjemo "taktične računice" nikoli resneje stavljena v računico. Po Holtmannu naj bi imel režim v zgodovinskem in tipološkem smislu značaj prehodnega režima k fašizmu.

Tone Zorn